

УДК 339.5:330.15

Цибуляк А.Г.,
кандидат політичних наук,
здобувач кафедри міжнародних фінансів,
*Інститут міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Tsybuliak Anastasiia,
PhD (Politics), Researcher,
*Institute of International Relations of
Kyiv National Taras Shevchenko University*

СУПЕРЕЧЛИВІСТЬ ЕКОЛОГІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ТОРГІВЛІ

Цибуляк А.Г. Суперечливість екологізаційного розвитку світової торгівлі. Стаття присвячена дослідженню основних суперечностей розвитку екологічної складової світової торгівлі. Визначено природу та характер економічних суперечностей, що зумовлені особливостями розвитку глобального світогосподарського простору, виокремлено їх основні форми та механізми подолання суперечливості еколого-економічних характеристик глобальної торговельної взаємодії. Доведено, що суперечливість процесу екологізації міжнародних торговельних відносин є суттєвим фактором впливу на їх динаміку, структуру та специфіку здійснення. Оцінено вплив суперечливих тенденцій на екологізаційні аспекти розвитку світового господарства. Виокремлено передумови виникнення суперечливих тенденцій в екологічному розвитку міжнародних торговельних відносин. Обґрунтовано шляхи їх подолання задля трансформації міжнародної торговельної взаємодії щодо відповідності тенденціям екологічно збалансованого розвитку світового господарства.

Ключові слова: суперечливість економічного розвитку, торговельні суперечності, екологічні суперечності, екологізація торговельних відносин, міжнародна торговельна взаємодія, світова торгівля.

Цибуляк А.Г. Противоречивость экологизационного развития мировой торговли. Стаття посвящена исследованию основных противоречий развития экологической составляющей мировой торговли. Определены природа и характер экономических противоречий, которые обусловлены особенностями развития глобального мирохозяйственного пространства, выделены их основные формы и механизмы преодоления противоречивости эколого-экономических характеристик глобального торгового взаимодействия. Доказано, что противоречивость процесса экологизации международных торговых отношений является существен-

ним фактором впливу на їх динаміку, структуру і специфіку реалізації. Оцінено вплив протирічливих тенденцій на екологізаційні аспекти розвитку мирового господарства. Виділені передумови виникнення протирічливих тенденцій в екологічному розвитку міжнародних торговельних відносин. Обґрунтовано шляхи їх подолання з метою трансформації міжнародного торговельного взаємодіяння відповідно до тенденцій екологічно сбалансованого розвитку мирового господарства.

Ключевые слова: протирічливість економічного розвитку, торговельні протиріччя, екологічні протиріччя, екологізація торговельних відносин, міжнародне торговельне взаємодіяння, мирове господарство.

Tsybuliak Anastasiia. The contradictory ecologization development of the world trade. The modern global economic environment is developing in close interaction and interplay of its main components. This naturally and objectively contributes some contradictory trends related to the interaction of its subjects. Respectively, it was defined the nature and character of economic contradictions caused by the peculiarities of modern economic space. The emergence of contradictions in the system of the trade cooperation ecologization is caused by the existence of close ties and dependencies within it, the interaction of its properties, tendencies, characteristics. It is, above all, the existence of dialectical contradictions of the global economic space development which should be seen as a system of interrelated elements, which, in their interaction, touch with the difficulty about providing all participants with mutually satisfactory conditions for formation and development. Considering the controversial ecologization nature of the international trade relations, that is objectively inherent in the present stage of the formation of the global economy, it was substantiated the directions of the ecological mechanisms optimization of the international trade relations, the world market. Contradictory ecologization process of international trade relations is an important influence factor on their dynamics, structure and specifics of implementation. That is why the special importance is the study of origin nature of the ecological contradictions, determination of their basic forms, and study of overcoming mechanisms of the ecological characteristics contradiction of the global trade cooperation. It is advisable to separate the economic contradictions by the levels of development and the nature of the emergence. Commercial disagreements deserve individual attention, as they largely reflect contrasting economic interests between the subjects of international economic interrelation. Considering that the development of the international trade interaction causes a significant impact on the environment, it was formulated major contradictions of the environmental component of the world trade. It was determined that the solution of the ecological contradictions must be realized through purposeful actions by the subjects of the international trade relations, which mean the application of special measures, methods and tools.

Key words: contradictory economic development, trade contradictions, ecological contradictions, ecologization of trade relations, international trade cooperation, world trade.

Постановка проблеми. Сучасний глобальний економічний простір розвивається у тісній взаємодії та переплетенні основних його складових. Це закономірно й об'єктивно сприяє виникненню певних тенденцій суперечливого характеру, пов'язаних зі взаємодією його суб'єктів. Форми прояву економічних суперечностей передбачають їх поетапну зміну та трансформацію під час економічної взаємодії між суб'єктами господарювання. У зв'язку з цим визначено природу та характер економічних суперечностей, що зумовлені особливостями розвитку сучасного економічного простору. Економічні суперечності доцільно розділяти за рівнями формування та характером виникнення. Особливої уваги заслуговують торговельні суперечності, оскільки саме вони значною мірою відображають протиставлення економічних інтересів між суб'єктами міжнародної економічної взаємодії.

Одними з важливих складових рушійних сил екологізації торговельних відносин є екологічні суперечності. Виникнення суперечностей у системі екологізації торговельного співробітництва спричинене існуванням тісних зв'язків і залежностей всередині неї, взаємодією її властивостей, тенденцій, характеристик. Суперечливість процесу екологізації міжнародних торговельних відносин є суттєвим фактором впливу на їх динаміку, структуру та специфіку здійснення, тому особливої актуальності набувають дослідження природи виникнення екологічних суперечностей, визна-

чення їх основних форм, обґрунтування механізмів подолання суперечливості екологізаційних характеристик глобальної торговельної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення сутності та природи суперечливості економічного, зокрема торговельного, розвитку були та є предметом наукових інтересів багатьох учених. Дослідження суперечностей розвитку суспільства були започатковані ще у стародавньому світі Аристотелем, Гераклітом, Парменідом, Сократом, пізніше – І. Кантом, Й. Шеллінгом. Генезис взаємодії екологізації та розвитку світового господарства знайшов відображення в наукових працях таких учених, як К. Андерсон, Г. Дейлі, Д. Есті, П. Ерліх, Б. Коупленд, І. Уолтер, Дж. Франкель. Обґрунтуванню тенденцій розвитку світової торгівлі з урахуванням екологічної складової присвячені дослідження таких науковців, як Н. Андреева, О. Веклич, І. Грабинський, Л. Купінець, Е. Семенюк, Ю. Туниця. Недостатньо висвітленими залишаються питання суперечливості екологічного розвитку торговельних відносин, впливу екологічних суперечностей на розвиток міжнародної торговельної взаємодії.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є визначення передумов виникнення суперечливих тенденцій в екологізаційному розвитку світової торгівлі, обґрунтування шляхів їх подолання задля трансформації міжнародної торговельної взаємодії

щодо врахування екологізаційних аспектів розвитку глобалізованого економічного простору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Природа економічних суперечностей зумовлена особливостями розвитку сучасного економічного простору, який формується у взаємодії процесів глобалізації та регіоналізації; інтенсифікації торговельних потоків та їх нерівномірного розподілу серед суб'єктів торговельної взаємодії; відмінностями забезпечення ресурсами природного та порівняльного характеру тощо. За характером економічні суперечності доцільно поділяти на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні пов'язані з природою предметів та явищ матеріального світу. Ними є суперечності між прогресивними та реакційними формами розвитку економічних відносин, позитивними та негативними наслідками використання економічних обмежень тощо. Сутність суб'єктивних суперечностей полягає в існуванні протиріч розвитку економічної системи світового господарства, пов'язаних насамперед із різним рівнем забезпеченості ресурсами, нерівномірністю залучення суб'єктів економічного простору до формування глобальних господарських ініціатив.

Механізм вирішення економічних суперечностей включає пошук шляхів взаємовигідної реалізації господарських цілей розвитку, формування державного механізму регулювання економічних інтересів з використанням відповідних господарських інструментів, кількісні способи вирішення проблем. Система економічних суперечностей розвивається в тісному зв'язку її складових, які, з одного боку, є відокремленими одна від одної, а з іншого боку, здійснюють взаємний вплив та визначають сутнісні риси й тенденції розвитку системи загалом, формують рівень її відповідності інтересам усіх учасників міжнародної економічної співпраці (рис. 1).

З огляду на рис. 1 економічні суперечності доцільно розділяти за рівнями формування та характером виникнення. Найбільш загостреними, на нашу думку, є супер-

ечності, що виникають на міжнародному та глобальному рівнях. Саме вони можуть мати подекуди антагоністичні наслідки. За сферою дії та характером прояву економічні суперечності варто поділяти на торговельні, інвестиційні, фінансові, інноваційні, господарські.

Окремої уваги заслуговують торговельні суперечності, оскільки саме вони значною мірою відображають протиставлення економічних інтересів між суб'єктами міжнародної економічної взаємодії. Фактично більшість теорій міжнародної торгівлі разом з низкою переваг та недоліків у їх формуванні містить певні суперечності, які характеризуються наявністю певних припущень щодо їх ефективного запровадження. Проте вони не враховують існування разом з усім вищезазначеним екологічної складової розвитку міжнародних торговельних зв'язків. Ця компонента не тільки справляє важливий вплив на розвиток торговельної взаємодії, але й містить низку суперечностей, які формують сучасні тенденції розвитку світової торговельної співпраці й потребують обов'язкового врахування в системі факторів глобального співробітництва.

Зауважимо, що в останні чотири десятиліття через швидкі темпи індустріалізації, демографічний вибух, низький рівень впровадження ресурсозбережних, екологічно чистих технологій, зростання мегаполісів, виснаження ресурсів, небезпечне ставлення до природи людство почало замислюватися над низкою глобальних проблем, від вирішення яких залежить існування всієї цивілізації. У зв'язку з цим у кінці XX – на початку XXI ст. формується теорія екологічно збалансованого економічного розвитку, основне завдання якої полягає в пошуку можливих шляхів збереження та поетапного відтворення цілісності довкілля, створення екологічно збалансованої глобальної господарської системи, в якій між людиною, господарством та природою зберігатиметься паритетність відносин [3].

Об'єктивні процеси трансформації та розвитку світового економічного простору свідчать про те, що

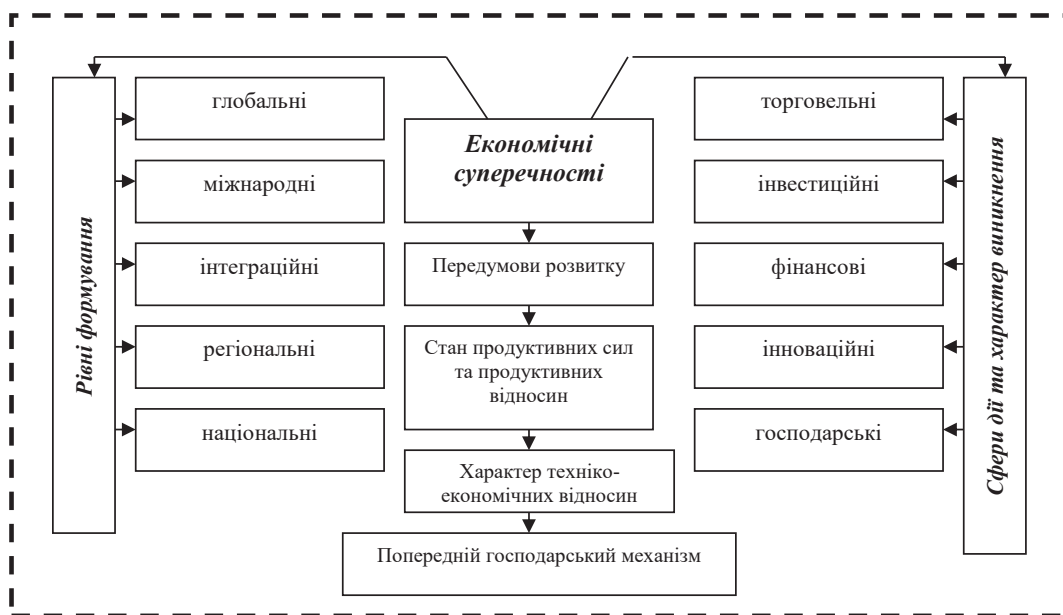

Рис. 1. Типізація економічних суперечностей

Джерело: складено автором за матеріалами [1; 2]

торговельні процеси відіграють активну роль економічного регулятора, зокрема, у сфері екологічної діяльності. Водночас розвиток міжнародної торговельної взаємодії справляє істотний вплив на навколишнє середовище, а розміри екологічних збитків від торговельної діяльності сягають таких розмірів, що навколишнє середовище починає розглядатися як важлива складова торговельної співпраці. Все вищезазначене формує систему суперечностей екологічного розвитку світової торгівлі, що є сукупністю взаємопов'язаних факторів, які перебувають у постійній протидії. Йдеться насамперед про те, що розвиток світових торговельних потоків спричиняє зростання забрудненості довкілля через низку причин, а саме розвиток транспортних сполучень, зростання обсягів виробництва задля забезпечення зростаючих потреб зовнішніх ринків, намагання зниження витрат виробництва задля підвищення рівня конкурентоспроможності щодо цінової політики, що не завжди пов'язане з використанням сировини та матеріалів відповідної якості.

Для того щоби механізми вільної торгівлі могли ефективно запобігати екологічним збиткам, сприяючи загальному економічному зростанню, необхідно дотримуватись низки умов, серед яких велике значення мають такі. По-перше, рухаючись шляхом економічного зростання, яке базується на збільшенні обсягів виробництва продукції, усвідомлюємо, що для підтримання стану довкілля на відповідному рівні необхідним є додаткове втручання в механізм дії вільної торгівлі. По-друге, задля позитивного впливу економічного зростання на стан довкілля необхідно продукувати ресурси, які можуть бути на це витрачені.

Так, досвід міжнародного економічного розвитку свідчить про те, що у країнах зі зростаючою економікою спостерігається погіршення екологічних показників, оскільки розподіл ресурсів відбувається не на користь збереження якості довкілля. Таким чином, хоча вільна торгівля теоретично створює можливість для покращення стану довкілля, на практиці це важко здійснити, оскільки правила міжнародної торгівлі дозволяють країнам вимагати від національного виробника дотримання норм охорони довкілля й не дозволяють захищати його від іноземних конкурентів, які таких норм не дотримуються. Як наслідок, реалізувати на практиці екологічну політику можуть тільки найбільш потужні виробники та країни [4].

Екологічні суперечності, які виникають у системі світових торговельних відносин, можуть бути розв'язані за допомогою таких підходів, як сутнісно-переконаючий, що ґрунтується на принципі розвитку діяльності, не шкідливої для навколишнього природного середовища, навіть якщо вона неповністю задовольняє економічні інтереси суб'єкта господарювання; обмежуючий, пов'язаний з використанням економічних санкцій, платежів за забруднення, штрафів, податків тощо; екологічно стимулюючий, що може бути реалізований щодо створення системи пільг та кредитів на екологічно орієнтовану діяльність та вдосконалення екологічних властивостей продукції. Слід відзначити, що сучасні дослідники проблем міжнародної торгівлі намагаються враховувати в теоретичному підґрунті розвитку зовнішньоторговельної взаємодії екологічні фактори, які вступають у суперечність з формуванням взаємовигідного торговельного співробітництва [5; 6].

Включення такого фактору, як екологія, в теорію міжнародної торгівлі є необхідним щодо сталості розвитку, адже сучасний етап розвитку торговельної взаємодії супроводжується швидким та неефективним вичерпуванням природних ресурсів для збільшення виробництва товарів, що продукує надмірне забруднення, небезпечне для майбутніх поколінь. Все вищезазначене дає змогу сформулювати у загальному вигляді основні суперечності розвитку екологічної складової світової торгівлі (рис. 2).

Основна екологічна суперечність сучасного етапу розвитку світової торгівлі пов'язана з первинною продуктивною силою, а саме природою, й полягає у протиріччі між зростаючими суспільними потребами та натуральною формою речовини природи. Велике значення мають також інші суперечності, серед яких слід назвати антагонізм між загальноекономічним призначенням природи та загальнолюдськими потребами в її раціональному використанні, з одного боку, та обмеженими соціально-економічними функціями, які їй нав'язуються домінуючими виробничими та торговельними відносинами, з іншого боку. Крім того, антагонізм між якісно новим характером і масштабами впливу людства на природно-ресурсний потенціал та неадекватністю соціальних форм організації відносин природокористування також поглиблює екологічну кризу.

Екологічні суперечності є формою взаємодії тих протилежностей, відтворення яких відбувається на рівні структури світових торговельних потоків, які пов'язані з рухом економічних відносин природокористування. Їх розв'язання має здійснюватися цілеспрямованою дією суб'єктів світових торговельних відносин, яка полягає у вжитті спеціальних заходів, методів та інструментів. Механізмом подолання суперечностей має стати комплекс узгоджених заходів щодо розв'язання протиріч між структурою та динамікою світової торгівлі й навколишнім середовищем. Вжиття таких заходів має відбуватися, по-перше, на основі посилення одних сторін суперечності та послаблення інших, по-друге, за рахунок раціонального поєднання екологічних суперечностей за допомогою певного набору інструментів. Зазначений механізм має містити дві компоненти, а саме систему регулювання структури світової торговельної взаємодії, яка повинна впливати на структурну складову суперечності, послаблюючи її негативний вплив на природне середовище, та екологічне регулювання, завданням якого є свідоме використання законів природи під час формування структури міжнародних торговельних зв'язків.

Кінцевою метою подолання екологічних суперечностей міжнародної торгівлі є досягнення торговельно-екологічної рівноваги. Вона тісно пов'язана з торговельними операціями, які здійснюються в екосистемах за своїми специфічними законами існування й відтворення. Порушення екологічної рівноваги відбувається в результаті нехтування дії їх законів під час торговельного співробітництва. Ризик та можливі масштаби порушення екологічної рівноваги збільшуються в процесі розвитку світового торговельного співробітництва. Проблеми екологізації переходять від традиційних видобувних галузей до нових високотехнологічних. Так, значний рівень екологічної небезпечності притаманний енергетиці, промисловості, транспортній галузі.

Рис. 2. Основні суперечності екологічної складової світової торгівлі

Примітка: ↑ – позитивний вплив, ↓ – негативний вплив

Джерело: складено автором за матеріалами [7]

Висновки. Сучасний етап розвитку світового господарства характеризується реалізацією більшістю учасників міжнародних відносин концепції сталого, екологічно збалансованого економічного зростання, яка охоплює всі сфери життєдіяльності та спрямована на те, щоб економічна рівновага та її перехід від базового до вищого рівня не супроводжувалась порушенням рівноваги екологічної. Досягнення такої рівноваги є можливим виключно за умов еколого-економічного розвитку суспільства, що потребує переходу до еко-

логічної парадигми економіки. В контексті взаємодії світової торгівлі та довкілля доцільно виділити такі напрями подолання наявних суперечностей, як узгодження на міжнародному рівні норм з охорони довкілля та можливостей суб'єктів торговельних відносин щодо реалізації їх економічних інтересів; раціональне впровадження торговельних бар'єрів як механізмів захисту довкілля; імплементація екологізаційних заходів до стратегічних орієнтирів розвитку міжнародної торговельної політики.

Список використаних джерел:

1. Panayotou T. Economic Growth and the Environment. *Economic Survey of Europe*. 2003. № 2. P. 45–72.
2. UNEP Year Book 2014: emerging issues in our global environment / UNEP. 71 p.
3. World Trade Organization. Overview of Developments in the International Trading Environment. Annual report by the Director General, Geneva. September 2001. 167 p.
4. Steenblik R. Green protectionism. Trade implications of policy responses to the crisis URL:http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/sites/ctei/shared/CTEI/4272/WB_CEPR/Steenblik.pdf (дата звернення: 03.04.2019).
5. Rauscher M. International Trade, Foreign Investment, and the Environment / University of Rostock, Institute of Economics, Germany. 2001. 97 p.
6. McGuire M.C. Regulation, Factor Rewards, and International Trade. *Journal of Public Economics*. 1982. № 17. P. 335–354.